

Ljetnikovac Lodovica Beccadellija na Šipanu

Šipansko je polje ona velika dolina koja se proteže između Luke i Suđurđa, dva jedina veća naselja na tom otoku. Ondje su najplodnija polja, vinogradi i maslinici, koji su nekoć bili posjedi dubrovačke vlastele, crkava i samostana. Pogledamo li polje s neke od uzvisina, prođemo li putem koji vezuje dvije luke opazit ćemo parcelaciju posjeda, mrežu poljskih putova, sela na padinama koje to polje zatvaraju sa sjeverne strane te niz ladanjsko-gospodarskih zdanja izgrađenih uglavnom uz njegov južni rub. Već iz toga se može zaključiti da je ta gradnja rezultat neposredne veze s plodnom zemljom i stoljećima tek neznatno mijenjanih načina obrade i vlasničkih odnosa. Tu povezanost sa zemljom, s neposrednom okolinom nećemo moći zaobići niti u prikazu izgradnje i organizacije prostora unutar pojedinog kompleksa.

Počet ćemo dakle od »organizacije prostora«, od prostorne organizacije polja.

Agrarni odnosi na otocima,¹ pa prema tome i na Šipanu, donekle se razlikuju od onih u Astoreji, uglavnom zbog udaljenosti posjeda od grada. Zbog toga ovdje zemljovlasnici češće no u Astoreji daju svoju zemlju u zakup, kratkoročni se ugovori radije sklapaju no dugoročni, a kod davanja zemlje u obradu »polovica« je rašireniji oblik od obrade u dio. Veličina okućnice bliža je polovini zlatice no cijeloj zbog malih površina zemlje na kojima se gaje vrlo vrijedne kulture. Pravi se kmetski odnos tu gotovo i nije razvio, jer se stanovništvo otoka moglo baviti i plovidbom i ribarstvom. Od XIII st., otkada pisani dokumenti bolje osvjetljaju posjedovne odnose, privatno je vlasništvo ondje već posve razvijeno. Među vlasnicima zemlje javljaju se, štoviše, i pučani, obrtnici, pomorci, trgovci i slobodni seljaci. I napokon, kako su posjedi na otocima udaljeniji od Grada nego oni na području Astoreje često se uz davanje zemlje na polovicu javlja zahtjev da polovnici nekoliko puta na godinu dovezu vlasnike zemlje na njihov posjed što se najčešće povezuje s berbom.

Budući da se u slučaju ljetnikovca o kojem će ovdje biti riječ radi o crkvenom posjedu, navest ćemo neke specifičnosti proizvodnih odnosa na toj vrsti posjeda.² Naime, u tim se odnosima koji su složeniji i raznovrsniji od onih na necrkvenim posjedima javlja i ropstvo, a traži se i besplatan rad kao naknada za stanovanje u kući, što bi značilo početak kmetstva. Osobna je ovisnost obrađivača o zemljovlasniku dakle veća. Crkva, osim toga, daje zemlju radije u novčani zakup.

Posjed se dubrovačke nadbiskupije na Šipanu nalazi u samoj sredini polja, na lokalitetu »Biskupovo«, a i njegov veliki renesansni ladanjsko-gospodarski kompleks nosi ime »Biskupija«. Prema dubrovačkom povjesničaru iz XVIII st. G. P. Luccariju³ to bi bila zemlja koju su Dubrovčani, kupivši Šipan, dali svom nadbiskupu krajem X st. Josip Lučić međutim opravdano sumnja u taj podatak i u diobu uopće, jer nisu

¹ M. Medini, *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja*, Zadar 1920; D. Roller, *Agrarno-proizvodni odnosi na području Dubrovačke Republike od XIII do XV stoljeća*, Zagreb 1955, str. 128–159.

² J. Lučić, *Prošlost elafitskog otoka Šipana (do 1300. godine)*, »Starohrvatska prosvjeta« — Serija III — Svezak 10, Zagreb 1968, str. 138–144.

³ G. P. Luccari, *Copioso ristretto degli anali di Ragusa*, Dubrovnik 1790, str. 17.

1 Ljetnikovac Beccadelli sred Šipanskog polja

sačuvani zemljišnici kao kod ostalih diobi. Osim toga posjed je nadbiskupa na Šipanu bio u XIII st. na primjer daleko manji od posjeda lokrumskog samostana, a to se diobom ne bi moglo desiti. No u prilog Lučićeve tvrdnje da je Šipan pod Dubrovnikom vjerojatno još od VII st.⁴, pa da je i taj dio polja zarana postao crkvenim posjedom, govori i kontinuitet izgradnje crkvice posvećene Gospi, a koja se nalazi u sastavu ovog kompleksa. Istraživanja koja je 1968. izvršio Igor Fisković⁵ pokazala su da je sadašnja građevina podignuta na ostacima male starokršćanske grobne bazilike što je kao samostalni objekt bila izgrađena između V i VII st. (možda još na rimskom ladanjskom lokalitetu), a u doba predromanike doživjela neke preinake, da bi u XVI st. bila obnovljena unutar ladanjskog kompleksa. Taj je zahvat raniji od Beccadellijeve obnove ljetnikovca, a izveden je za dubrovačkog nadbiskupa Philippusa Trivutiusa Mediolanensisa koji je tu dužnost vršio od 1521. do 1543. Opširnije ćemo se na tu izgradnju osvrnuti pri opisivanju pojedinih dijelova kompleksa kapelice napose.

Na pročelju je ljetnikovca uzidana ploča na kojoj je uklesan natpis kapitalom:⁶

⁴ J. Lučić, n. dj. (2), str. 111, 112.

⁵ I. Fisković, *Bilješke o starokršćanskim i ranosrednjovjekovnim spomenicima na otoku Šipanu*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 18, Split 1970, str. 14–21.

⁶ Natpis u prijevodu glasi: *Lodovico Beccadelli iz Bologne, nadbiskup dubrovački, privučen ljekovitošću otoka Šipana, crkveno imanje nemarnošću gotovo prekriveno, zasadivši raznovrsnu lo-*

LVDOVICVS BECCATELLVS BONONIENSIS
 ARCHIEPISCOVVS RAGVSINVS
 TAVRIDIS INSVLAE SALVBRITE ALLECTVS
 ECCLESIAE FVNDVM SITV FERME OBDVCTVM
 VITE MVLTIPlici CONSITA EXHILARAVIT.
 SVOQ. COMMODO ET SVCCESORVM CONSVLEI
 PRISCIS AEDIBUS RESTAVRATIS NOVAS
 ADDIDIT CVM HORTO ET DVPLICI CISTERN
 M . D . L . VII .
 ANNO AB EIVS IN ILLYRICVM ADVENTV. II.

Ličnost Lodovica Beccadellija i njegov boravak u Dubrovniku, već je privukla pažnju naše povijesti umjetnosti⁷ i književnosti,⁸ ponajviše zbog njegova prijatelstva s Michelangelom i odgođenog umjetnikovog boravka u Dubrovnik.⁹ Mi ćemo skrenuti pažnju na o dio njegova djelovanja kojemu dugujemo jedan najljepših ljetnikovaca na Šipanu.

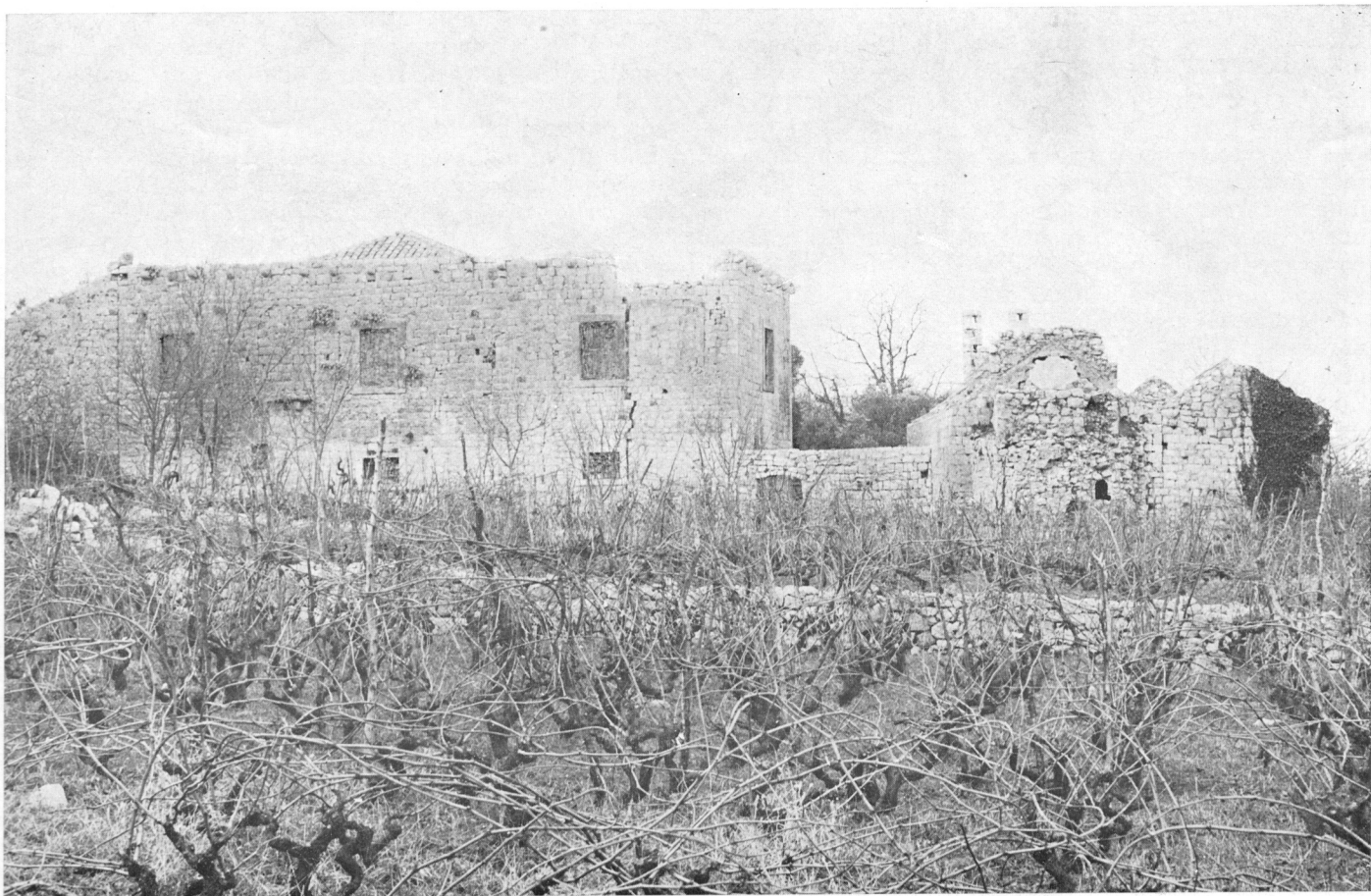
zu razveseli. Brinući se za dobro i svoje i svojih nasljednik obnovivši prijašnje zgrade nove im pridoda s vrtom i dvoskim bunarom. 1557. Godine, od svog dolaska u Ilirik, druge.

⁷ A. Schneider, *Lodovico Beccadelli, nadbiskup dubrovnik i prijatelj Michelangelov*, Savremeni, knjiga 13, Zagreb 1918, 385.

⁸ J. Torbarina, *Fragments iz neizdatih pisama Lodovica Beccadellija*, »Dubrovnik« I, Dubrovnik 1929; V. Nazor, *Michelangelo Buonarroti, Lodovico Beccadelli i Dubrovnik*, Hrvatsko lo, 1939, str. 113–123.

⁹ V. Nazor, n. dj. (8), str. 119, sonet Michelangelov: *A l signor Lodovico Beccadelli archivescovo di Ragusa (1556)*.

2 Pogled na ljetnikovac s istoka

Podsjetit ćemo tek na to da je Lodovico Beccadelli rođen 1501. u Bologni, da je tamo započeo studij prava, a zatim da je proučavao klasike u Padovi i da je kao tajnik kardinala Contarinija proputovao velikim dijelom ondašnje kulturne Evrope. Vršio je neke više crkvene dužnosti u Italiji za pape Julija III, a zatim postaje krajem 1554. prefekt za izgradnju bazilike sv. Petra u Rimu. Stupanjem na papinski prijesto pape Pavla IV, koji mu izgleda nije bio sklon, imenovan je 18. rujna 1555. nadbiskupom u Dubrovniku, gdje odgađajući dolazak, stiže tek u veljači 1556.¹⁰ Iz objavljenih soneta Michelangela i Beccadellija¹¹ saznajemo kako ovaj humanist i književnik vidi i doživljuje Dubrovnik. U početku bez oduševljenja, plašeći se tih krajeva *ove il nome romano è mal accolto*, odlazi 1559. iz Dubrovnika žaleći za njima u jednom od soneta: *«Scogli, che de vagezza i bei giardini Vincete...»*

Vraćajući se na sam predmet ovog napisa, navest ćemo ovdje samo ona mjesta iz prepiske Lodovica Beccadellija, sačuvane u Parmi, Biblioteca Palatina (Codici Beccadelli), koju je Josip Torbarina objavio 1929,¹² a što se odnose na izgradnju ljetnikovca na Šipanu i na nadbiskupov boravak u njemu.

*...Ho dato ordine di rassettare un certo cosamento vecchio in una di queste Isole, ch'è quanto di fabrica si trova in questo Archivescovato: fora per havere ubi reclinare caput, con la brigata, se pure la peste, quod Deus avertat, passasse avanti...¹³ Francesco mio camariero, s'è messo a riformare una stanza in una Isola qui vicina...¹⁴ Iz pisma Ugolinu Qualteruzziju doznajemo da je Beccadelli proveo na Šipanu vrijeme od 20. rujna do 5. studenog 1557.¹⁵ Dana 23. VIII 1558. mu piše: *Ci ridurremo a stare questo settembre fuor di Ragusa ad una Isola qui presso XII miglia, ove praticaremo il libro de piscibus di mastro Hippolito medico, et così cercaremo ingannare il tempo...¹⁶ Carla, pak, Qualteruzzija izvještava: *Voglio ridurmi fuora, et starò forse settembre, ch'è il mese universale delle ferie a Ragusa, et starò questo anno sotto il coperto dell'Archivescovato, che la gratia di Dio ho fabricato a Giuppana... luoco assai bello per Schiavonia.¹⁷ I napokon Beccadelli, obraćajući se al Signor Antonio Gigante da Fossombrone, izdavaču Beccadellijeve knjige o Petrarkinu životu, piše: *L'ozio dilettevole ch'abbiamo, Messer Antonio mio, in questa dolce Isola di Giupana, ove il sol Leone senza noia passiamo, con****

¹⁰ J. Torbarina, *Jedan dubrovački arhibiskup (Lodovico Beccadelli, 1555—1560)*, Nova Evropa, knjiga XXI, broj 3, 1930.

¹¹ V. Nazor, n. dj. (8); isti su soneti objavljeni u »Talijsanskoj lirici«, Zagreb 1939, dok je sonet naveden u bilj. 9, objavljen u »Dubrovačkoj skulpturi« C. Fiskovća, u prijevodu O. Delorka.

¹² J. Torbarina, n. dj. (8).

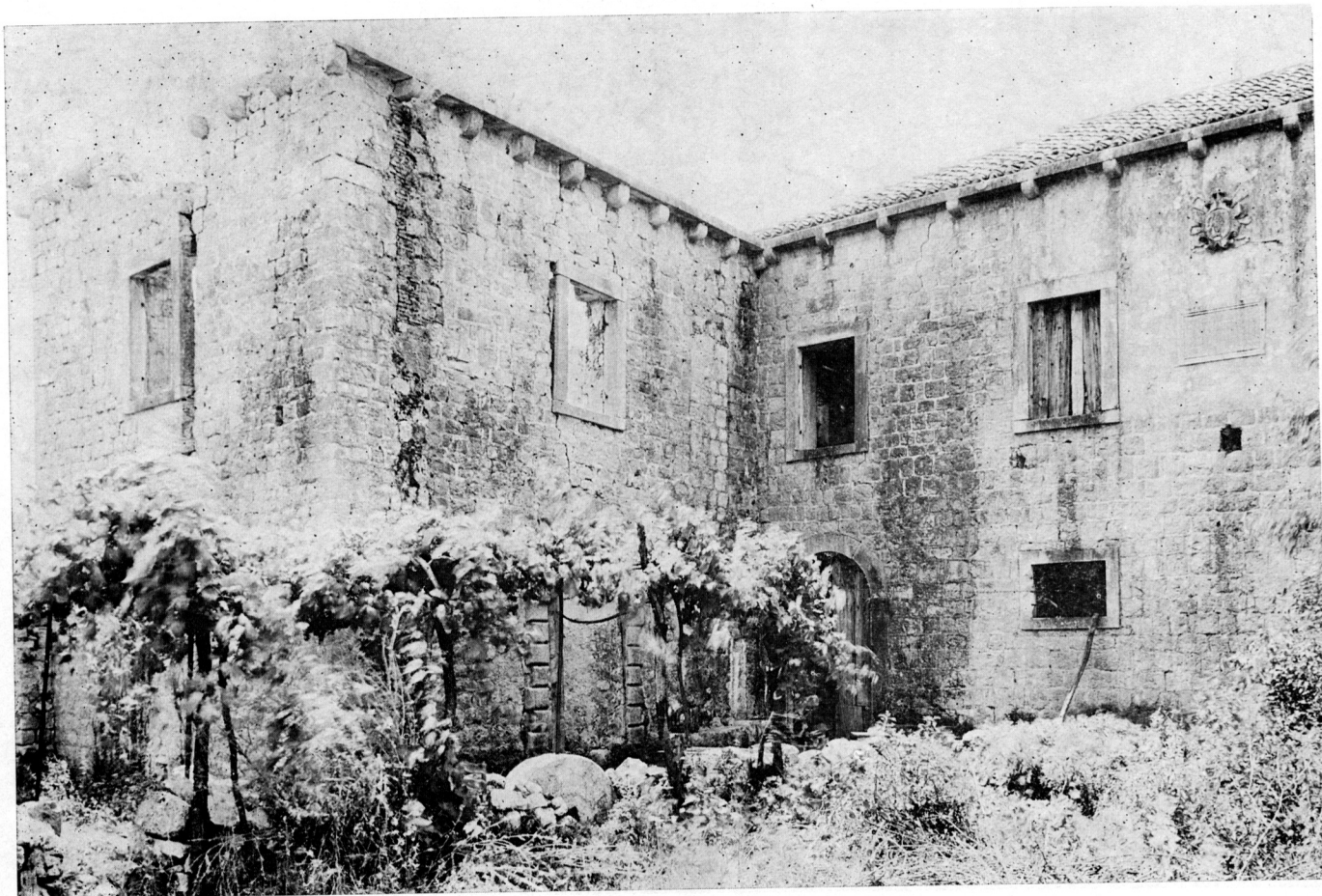
¹³ Isto, str. 325, Pismo Carlu Qualteruzziju od 26. IX 1556.

¹⁴ Isto, str. 328, Pismo Gio. Agostinu Fantiju od 29. V 1557.

¹⁵ Isto, str. 328, Pismo Ugolinu Qualteruzziju od 5. XI 1557.

¹⁶ Isto, str. 329.

¹⁷ Isto, str. 329—330.

3 Glavna pročelja ljetnikovca Beccadelli

*vaguissimo prospetto di terra e di mare... , završava riječima: ... dove io per l'età, e per il debito dell'offizio sono a pensieri più gravi chiamato, da che al presente la piacevolezza del luogo, com'ho detto, per pochi giorni m'assolve. Nell'Isola di Giupana del dominio di Ragusi, adì 28 di Luglio 1559.*¹⁸

Dodat ćemo ovdje i dva opisa ljetnikovca iz toga doba, a koja navodi Cvito Fisković:¹⁹ »biskupov biograf Antonio Giganti točno je označio dvostruku funkciju ville napisavši da je bila *veoma ljupka i za obrađivanje onamošnjih posjeda vrlo korisna*. To potvrđuje i povjesničar Razzi spominjući u XVI st. da su vinogradi koji se oko toga ljetnikovca prostiru znatan biskupov prihod.«

Već navedeni natpis kaže da je Beccadelli »na crkvenom imanju, obnovio stare zgrade i dodao im nove, vrt i dva bunara.« Godina je 1557. Iz toga je očigledno da je i prije dolaska Beccadellijevog na ovome mjestu postojao ljetnikovac. Slijedećim opisom pokušat ćemo ustanoviti one starije dijelove ljetnikovca, i odrediti te koji su mu obnovom 1557. dali novi izgled i stilsko obilježje. S vremenom i nebrigom taj je ladanjski

kompleks došao u današnje ruševno stanje. K rubu polja, k prvim terasama južnog bila, gdje stoje danas njegovi ostaci, ravno se na njega probija, kroz vinograde, poljski put.

U tlocrtu čitavog kompleksa opaža se neka nepravilnost u odnosu i orijentaciji kapelice spram ljetnikovcu i ogradnom zidu. Već smo spomenuli da je kapelica vrlo rana građevina koja je u nekoliko navrata bila obnavljana, zadržavajući uvijek svoju prvobitnu orijentaciju u smjeru istok—zapad. Ostali objekti ovoga kompleksa, koji su se naknadno oko nje okupili, očito su više poštivali linije parcelacije polja, putova²⁰ i konfiguraciju terasastog terena. Tako je donekle narušen pravokutni tlocrt kompleksa. Južnu mu stranu i veći dio istočne zatvaraju dva kraka ljetnikovca s isturenim jugoistočnim uglom. Sjeverni se krak ogradnim zidom povezuje s kapelicom. Uz nju je prigradnja koja tvori sjeveroistočni ugao kompleksa. Sjeverozapadni dio kompleksa zatvara ogradni zid vrta. U sjevernom njegovom potezu je glavni ulaz, a izvan ogradnog zida je ostalo samo okruglo, kamenom oivičeno gumno.

Ogradni zidovi vrta sniženi su i mjestimice vrlo oštećeni. Vrt je od dvorišta odijeljen niskim suhozidom koj završava zidanom kamenom klupom što je jednim dijelom prislonjena na glavno pročelje ljetnikovca. Dvorište je vjerojatno nekoć bilo popločano, no danas je potpuno zapušteno, kao i vrt. Pred ulazom u ljetnikovac niska je zidana kruna bunara pokrivena kamenom pločom. Osim sa sjeverne strane u dvorište se ulazi

¹⁸ Isto, str. 333—334.

¹⁹ C. Fisković, *Ljetnikovac Hanibala Lucića u Hvaru*, Anali Historijskoeg Instituta JAZU u Dubrovniku, (god. VIII—IX), Dubrovnik 1960—61, str. 239.

²⁰ Katastarska karta otoka Šipana iz 1837. (N. 40 S. Giorgio O. C. XVII, 33. Sez. ef / Arhiv mapa, Split.

s istočne, kroz ulaz u ogradnom zidu između ljetnikovca i kapelice. Uz ulaz je puškarnica.

Opis kapelice ograničit ćemo na njeno sadašnje stanje, dok je iscrpnu analizu ranijih slojeva obavio Igor Fisković.²¹ Tlocrt VI st., odnosno pravokutni jednobrodni prostor s izduženom polukružnom apsidom nije promijenjen u XVI st. Podignuta je razina poda, te prekriveni temelji predromaničkih stubova s klupom uz stijene lađe. Obnovljen je urušeni južni i zapadni zid i postavljeno krovništvo. (Nad svodom apside kasnije je podignuta mala terasa, vjerojatno obrambenog karaktera). Na južnom zidu otvoren je mali pravokutni prozor kamenog ravnog okvira. Na zapadnom su pročelju vrata, pravokutnog otvora. Posred nadvratnika je grb s križem i vrpcama uokolo, a na polju grba su tri uspravne pruge. S jedne i druge strane grba je natpis u dva reda:

PHI . TRIVVLs . MEDIOLANENSIS . ARCHIEPVS .
RAGVSINVS .

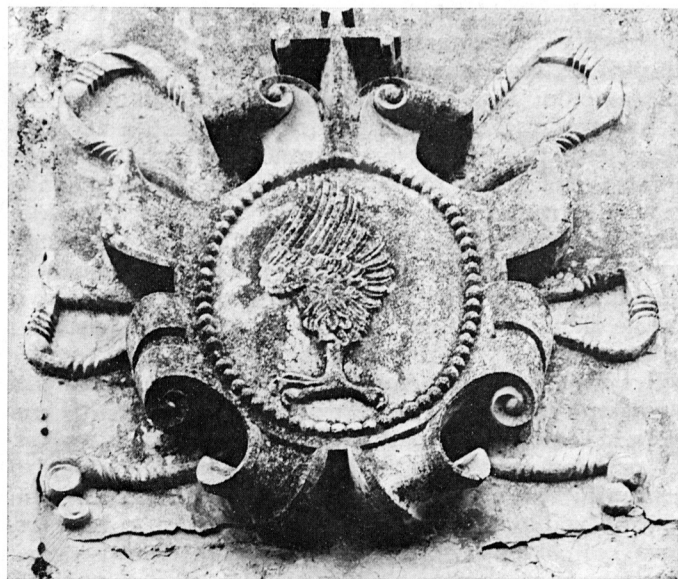
Iznad nadvratnika je luneta u čijoj se niši nalazio mali kip Gospe.²² Iznad vrata mali je pravokutni prozor bez okvira, a nad zabatom ostaci velike preslice s jednim otvorom za zvono. Krovništvo je urušeno, žbuka u kapelici gotovo potpuno propala, a u apsidu je ostatak zidanog kamenog stipesa.

Uz sjeverni zid kapelice ruševina je prigradenog objekta s ulazom iz dvorišta. Na sjevernom zidu su jedna zazidana vrata, iznad njih mali prozor kamenog okvira, a uz istočni ugao puškarnica. Istočni zid je potpuno zatvoren pa to uz puškarnicu upozorava na to da je u slučaju potrebe objekt mogao braniti prilaz s te strane, a da je istodobno ili kasnije bio gospodarske namjene.

Opis ljetnikovca započet ćemo njegovim zapadnim krakom, jer sigurno je da je on stariji, odnosno da je to ona »stara zgrada« koju je Beccadelli obnovio. U prilog toj tvrdnji navest ćemo da su na južnom zidu prizemno zazidana vrata što su mogla služiti prije nasipavanja terase iza južnog pročelja ovog objekta i otvaranja vrata u prvom katu. Prizemlje je tankim pregradnim zidom s vratima po sredini razdijeljeno na istočni, manji, i zapadni, veći prostor. U istočni se dio ulazi kroz glavni portal na sjevernom pročelju i kroz manja vrata na istočnoj stijeni, a preko njega se ulazi i u prizemnu prostoriju — kuhinju u južnom dijelu sjevernog kraka ljetnikovca. U zapadnom je dijelu prizemlja tijesak mlina za masline. (U sredini su dva velika stupa koji nose čvrstu drvenu gredu, a mlinski su kamenovi u dvorištu. Uz južni zid četiri

niske ograde tvore niz korita za spremanje ploda). Stropne konstrukcije više nema, ostao je na sjevernom i južnom zidu samo niz kamenih konzola što nosile su grede. Nema ni razdjelnih zidova u prvome katu, ali se po njihovu tragu u žbuci vidi da je taj prostor bio podijeljen tako da je velika dvorana bila u istočnom dijelu, a dvije sobe u zapadnom. Uz istočni kraj južnog zida trag je zazidanog otvora, a prema sredini zazidana su vrata. Na zapadnom je kraju kamin između dvije pravokutne niše zidnih ormara s utorima za po jednu policu. Pravokutni kamin ima ravni kameni okvir s profiliranim vijencem u čijoj je sredini nedovršeni grb. Istočni zid ima uz krajeve dvojna vrata kamenih ravnih okvira, južna su naknadno zazidana i smanjena u prozor. Gornji je dio te stijene oslikan.²³ Freske su poput friza ukrašavale sve stijene sale, ali su sačuvane samo na ovoj. Ovo je jedini dio ljetnikovca koji ima sačuvano krovništvo, a trošni je pokrov od kupa kanalice.

Na sjevernom su pročelju otvori pravilno raspoređeni. U prizemlju je, uz istočni kraj, portal. Jake su mu kamene grede dovratnika postavljene na baze, profilirane poput kapitelnih zona nad kojima se diže visoki luk. Zapadno od portala tri su pravokutna položena prozora, koji su kao i sva četiri velika uspravna uokvirena ravnim kamenim gredama istaknutim u odnosu na zid. Na donjoj gredi drugog prozora uklesana su slova F P A R. Između dva srednja prozora uzidana je ploča plitko profilirana ruba, s ranije navedenim natpisom, a iznad nje je grb, s križem i trakama oko kartuša. Na okruglom polju oivičenom bisernim nizom orlovo je krilo na ptičjoj nozi s pandama. Pročelje završava kamenim vijencem žlijeba položenim na jednostavno zaobljene kamene konzole. Zapadno je pročelje većim dijelom zaraslo u bršljan. Po dva prozora u prizemlju i u prvom katu, pomaknuta uz krajeve, ponavljaju okvire sjevernog pročelja, a kameni se vijenac nastavlja preko ovog i na južnom pročelju. Terasa, obrasla travom, vjerojatno prekriva cisternu (ovdje je bio možda drugi bunar o kojem je riječ u natpisu) i skriva ovdje čitavo prizemlje. U

4 Grb na sjevernom pročelju ljetnikovca

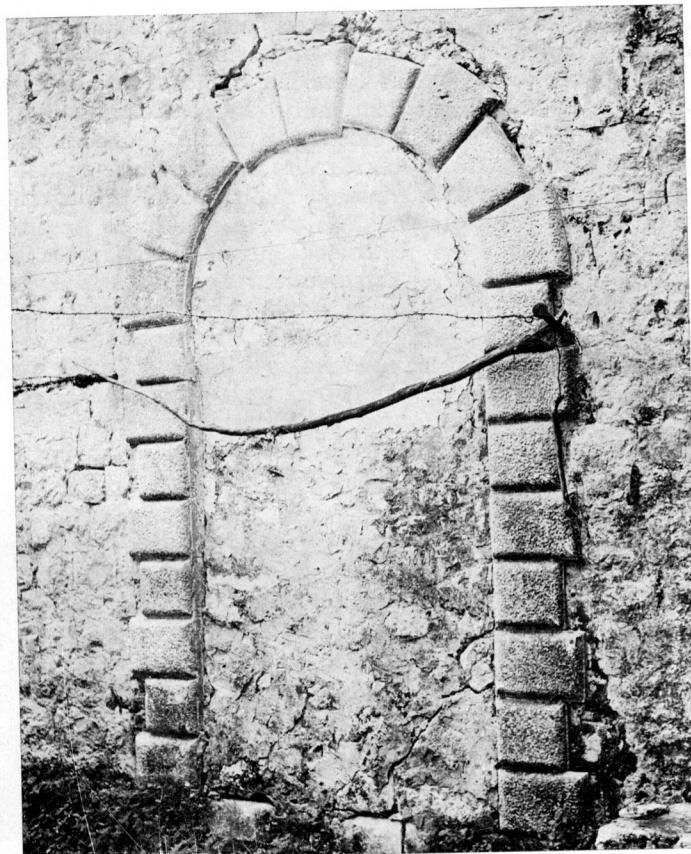
²¹ I. Fisković, n. dj. (5).

²² Isto, str. 27, bilj. 27.

²³ O ovim freskama već se pisalo, a bit će vjerojatno i predmetom zasebne studije. Spomenut ćemo ovdje tek da su djelo don Pellegrina Broccarda iz Intemelle i navesti pismo koje je Lodovico Beccadelli uputio 26. X 1559. Carlu Qualteruzziju, a donosi podatke o oslikavanju dvorane. Između ostalog on piše: ... *nostra villa di Giuppana... m'è stata più piacevole che l'altre volte, havendola trovata più bella del solito et con una compagnia mirabile che m'ha condotto un mio buon prete pittore, d'Antichi, et de moderni, et fra gli altri vi sono...* Nabroja za tim imena onih likova koji ga već okružuju i moli skice za izradu portreta još nekih kako bi dovršio tu »Akademiju«. Bibliografiju o Pellegrinu Broccardu vidi u: V. Đurić, *Dubrovačka slikarska škola*, Beograd 1963, str. 222, bilješka 13.

5 Portal sjevernog pročelja ljetnikovca

6 Portal zapadnog pročelja ljetnikovca

prvom katu je zazidan jedini otvor — vrata ravnog kamenog okvira. Po nepravilnoj strukturi zida iznad nadvratnika, i još jednom zazidanom otvoru uz sam istočni kraj pročelja (oba u istoj visini), očigledno je da su to zazidana dva prozora starijeg objekta.

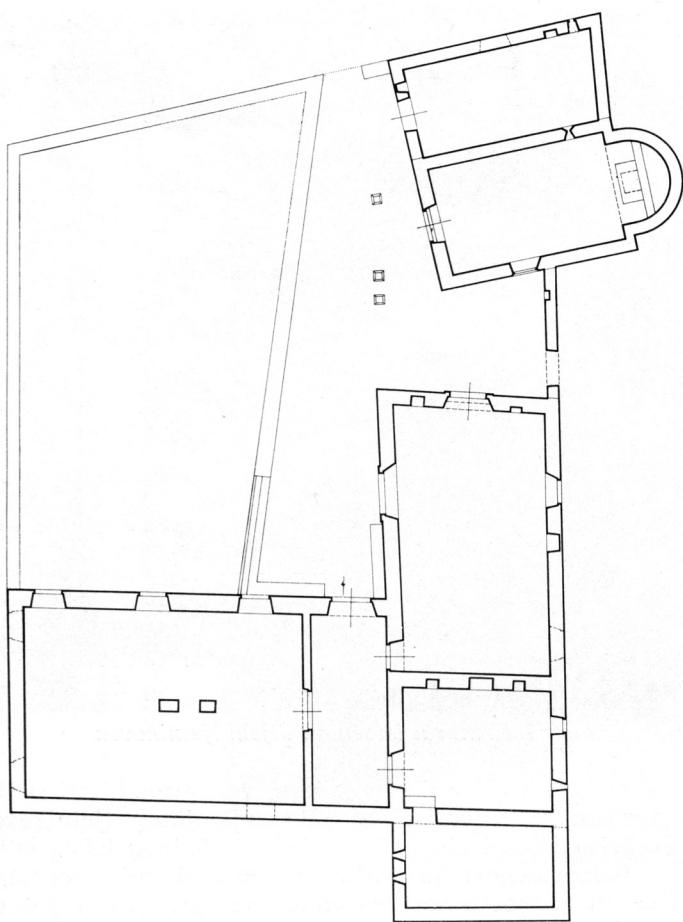
Sjeverni je krak ljetnikovca zacijelo onaj što ga je nadbiskup Beccadelli pridodao. Barem je to sjeverni dio tog kraka jer je južni, u čijem prizemlju je nekada bila kuhinja, širokim zidom odijeljen od njega. No ako je tako, majstori su vrlo vješto povezali kvadre, pa se na vanjskom zidu jedva i primjećuje greška. Sav taj dio ljetnikovca danas je u ruševnom stanju, te se neki dijelovi jedva naziru. Kuhinja, za koju smo rekli da joj je jedini ulaz iz zapadnog kraka ljetnikovca, ima na sjevernom zidu tri pravokutne zidne niše, a na istočnom je, uz uspravni pravokutni prozor (jedini tog oblika) puškarnica. U prvome katu prostorija iznad kuhinje povezana je sa sjevernim dijelovima velikim pravokutnim vratima, a sa zapadnim krakom ljetnikovca već spomenutim zazidanim vratima. Na istočnom je zidu, na mjestu ranijeg velikog otvora, velika pravokutna zidna niša. Taj je lijepi prostor sada snižen i pokriven jednostrešnim krovom.

U sjevernom dijelu tog kraka ljetnikovca nema niti stropne konstrukcije niti razdjelnih zidova, niti krovovišta. Pretpostavljamo da se dograđivanjem ovog kraka povećao reprezentativni dio ljetnikovca i da je u prizemlju tog dijela bila saloča s glavnim stepeništem koje je vodilo u gornji kat oba kraka ljetnikovca. Tragova koji bi potvrdili ovu pretpostavku doduše nema, ali malo je vjerovatno da bi se u salu na prvome katu južnog krila dolazilo stepenicama koje bi vodile iz

gospodarskog dijela ljetnikovca. U tome bi i bila velika promjena koju je uveo Beccadelli, prihvativši, kao stranac, daleko lakše to odstupanje od uobičajene komunikacione sheme. To ipak potvrđuju oba portala koja vode u prizemlje ovog dijela ljetnikovca, a daleko su reprezentativniji od onoga koji vodi u gospodarski dio. Na zapadnom se zidu na prvom katu nalaze tri pravokutne zidne niše od kojih je jedna možda bila pilo, a najveća od njih, sudeći po tragovima na tom zidu izvana, kamin. Na istočnom je zidu još jedna mala niša i pravokutni kamin. Okvir mu je kao i kod onog u južnom kraku ljetnikovca, ravni kameni s profiliranim vijencem i nedovršenim grbom u sredini. Premda nema tragova razdjelnog zida, on je ipak dijelio ovaj veliki prostor u dva dijela (dva kamina).

Zapadno pročelje sjevernog kraka ljetnikovca ima u sredini prizemlja zazidan veliki portal oblog luka čiji je okvir izveden izmjeničnim redanjem većih i manjih kvadara rustične obrade (bunjat). Južno od njega je puškarnica. Iznad portala je prozor jednak onima na zapadnom kraku. Uz sjeverni rub fasade mjesto je dimnjaka naznačeno opekom. Sjeverno pročelje također ima samo zazidani portal u prizemlju i prozor na prvome katu jednak prethodnom. Kameni okvir portala završava visokim lukom. Srednji je dio pročelja iznad prozora urušen, a kameni vijenac koji teče uokolo prekinut. Jake pukotine prijete da se čitav sjeveroistočni ugao sruši. Velika zidna ploha istočnog pročelja raščlanjena je na rijetko postavljenim otvorima, te djeluje zatvoreno što joj, jer je to vanjski zid kompleksa, i odgovara. U prizemlju su, gledajući od juga ka sjeveru, puškarnica, jedan uspravni prozor

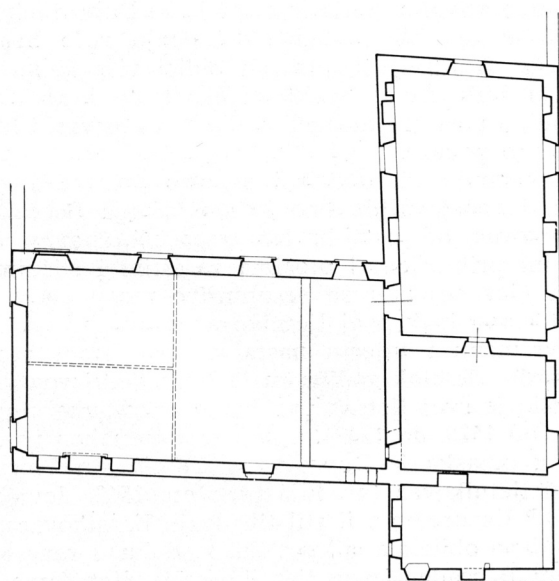
Tlocrt prizemlja ljetnikovca

i dva pravokutna položena. Na prvom su katu tri velika pravokutna prozora: srednji i sjeverni su zazidani, a između južnog i srednjeg jasno vidi se zazidani veliki otvor oblog luka, koji je bio od ovih prozora viši. Ispod njega ostatak kamene ploče nose dvije jake odlomljene konzole. Taj otvor i onaj donji, manji i uspravni očito su ostaci ranije gradnje. Sjeverni je kraj pročelja urušen, a od kamenog su vijenca ostale samo neke konzole.

Istureni južni dio ovog kraka kojem se izvana vidi samo prvi kat (zbog nasipavanja terase), ima u prizemlju dva zatrpna otvora, dvije puškarnice na zapadnom zidu. One su branile pristup ljetnikovcu s južne strane, odnosno ulaz koji je bio nekada u prizemlju južnog pročelja zapadnog kraka. To je dakle bila »kula«. Mali umivaonik, niša ognjišta na južnom zidu i klupa uz čitavu istočnu stijenu prvog kata pokazuju da je ovaj prostor naknadno bio korišten kao ljetna kuhinja. Jednostrešni krov je urušen.

Oba su dijela ljetnikovca izgrađena ujednačenom tehnikom i obradom ziđa. Kameni su kvadri srednje veličine, dobro obrađeni, poredani u pasove, vezani, mjestimice čak i obilnije žbukom. Struktura ziđa je pravilna, no površina je kvadara gruba, te se tim više ističu posve ravni, fino klesani okviri prozora i vrata.

Ostavljajući po strani kulturnopovijesno značenje što ga ovaj ladanjski kompleks ima u renesansnoj gradnji na dubrovačkom području, i na Šipanu napose, poku-

Tlocrt prvog kata ljetnikovca

šat ćemo mu odrediti mjesto unutar stilskog oblikovanja te gradnje.

U tlocrtu je kompleksa to, dakako, tek jedna od varijanti onog velikog broja rješenja što ih u toj vrsti izgradnje susrećemo na dubrovačkom području, a naročito na otocima. Ne moramo uostalom niti tražiti neka odstupanja od uobičajenih tipova, jer znamo da je Beccadellijeva obnova ljetnikovca poštivala zatečeno stanje i dodala tek jedan i to ne čitavi krak ljetnikovca. Veće su se promjene nesumnjivo dogodile u organizaciji unutarnjeg prostora dodavanjem tog kraka, premještanjem stepeništa, uređenjem velike dvorane. Ipak se ovaj ljetnikovac odvajava od drugih nekim arhitektonsko-dekorativnim oblicima, a oni vjerojatno izlaze iz drukčijeg duha i odnosa prema samom ladanju.

Dubrovački ljetnikovci nastaju da bi se zadovoljile dvije osnovne potrebe, od kojih je, ovisno već o blizini Grada, naglašena ili jedna ili druga. Prva je potreba, tj. potreba da se gradi na posjedu kako bi se lakše nadgledala obrada zemlje i ubiranje plodova, ekonomska; a druga potreba odgovara razvoju humanističke, renesansne koncepcije ladanja. Dok prva u arhitekturu unosi niz utilitarnih i funkcionalnih oblika, pa i fortifikacione elemente, druga je isključivo estetska. I dok se u prvoj temelji pojava građenja izvan grada, druga napušta taj povod i postaje svojom svrhom. U velikome procvatu što ga je ladanjska arhitektura doživjela u drugoj polovini XV i u XVI stoljeću, u svojevrstome nadmetanju arhitektonskim ukrasima, podižu se zdanja koja su, doduše, originalna u povezivanju zatvorenih i poluotvorenih prostora s vrtnim površinama i pejzažem, ali istodobno opetuju mnoge elemente gradske kuće. Narudžbe koje se često pozivaju na te već viđene oblike prozora, vrata i kamenog namještaja koriste se osim toga i gotovim ukrasima što ih isporučuju velike kamenarske radionice.²⁴

Poznato je da se u Dubrovniku javlja jedna specifična kategorija: gotičko-renesansni stil. Nesumnjivo je da je ta dvojnost stila dala velikih ostvarenja. Međutim vraćanje kasnogotičkim oblicima primjerice često na

reprezentativnim građevinama Rijeke Dubrovačke, posizanje je za oblicima koji dopuštaju veće bogatstvo ukrasa. Ti razvijeni, prezreli oblici više naime odgovaraju želji da se svaki elemenat do kraja izrazi i doradi, a postoji i mogućnost da se to ostvari i htijenje da se to pokaže.

Napuštanje tih oblika i svjesno prihvaćanje drukčijih, jednostavnijih, ono je što izdvaja Beccadellijev ljetnikovac od ostalih. Ne tragajući čitavim dubrovačkim primorjem i otocima za istim i sličnim oblicima (jer pojedini se nesumnjivo mogu naći), usporedit ćemo ipak ovaj ljetnikovac s dva, njemu bliska po vremenu i mjestu nastanka. Na istom otoku, u Suđurđu, desetak godina prije Beccadellijevog dolaska dovršio je svoj ljetnikovac Tomo Skočibuha²⁵ (gradnja traje od 1529. do 1569), a neposredno nakon nadbiskupovog odlaska iz Dubrovnika, Tomin sin Vice, gradi drugi ljetnikovac (gradnja započeta 1563. dovršena je 1577).²⁶ Usporedimo li stil tih dvaju ljetnikovaca, renesansni po oblicima, ali gotički po duhu, s renesansnim stilom Beccadellijevog ljetnikovca, vidjet ćemo da se njegovo osjećanje tog stila razlikuje od dubrovačkog. Ta razlika što se očituje u krajnjoj jednostavnosti jednog ravnog kamenog prozorskog okvira, kamina gotovo bez ukrasa, na zidu čija je površina jedva osjetila obradu, ta razlika dolazi iz jednog znatno drugačijeg, možda dubljeg i neposrednijeg osjećanja prirode, a time i ladanja. Osjetljivost probuđena čitanjem antičkih tekstova, već se toliko razvila da onome

7 Kamin u istočnom dijelu ljetnikovca

bogatstvu koje vidi oko sebe ne želi pridodavati svoje. Ozbiljnost i odmjerenost Beccadellijevog ljetnikovca otkriva čišće i cjelovitije osjećanje jednog jakog stila.

Jednostavnost je ovdje namjera. I nije neobično da tu jednostavnost nalazimo na ljetnikovcu jednog nadbiskupa koji je bio prije svega humanist i književnik. Zrelost, čini se, traži samo jednostavne oblike izraza.

²⁴ C. Fisković, *Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku*, Zagreb 1947.

²⁵ F. Kesterčanek, *Renesansni dvorci obitelji Stjepovića-Skočibuhe na Šipanu*, Anali Historijskog Instituta JAZU u Dubrovniku, godina VIII—IX, Dubrovnik 1960—61, str. 145.

²⁶ Isto, str. 149—150.

Résumé

LA VILLA DE LODOVICO BECCADELLI A ŠIPAN

Lodovico Beccadelli, écrivain et humaniste italien fut nommé l'archevêque de Raguse en 1555. Une correspondance conservée à Parme (Biblioteca Palatina) témoigne de son séjour en ces lieux jusqu'en 1559, ainsi que de son activité en tant que constructeur d'une villa sur l'île de Šipán. Depuis longtemps déjà l'archevêché de Raguse y possédait des terres: une propriété au milieu du champ qui longe le chemin reliant Suđurađ et Luka, deux seuls agglomérations et ports importants. Les recherches et les fouilles faites en 1969. ont constaté une continuité de construction à cet endroit depuis le VIème siècle (l'église actuelle repose sur les restes d'une petite basilique paléochrétienne, qui est d'ailleurs peut-être construite sur une propriété romaine). L'inscription même sur la villa parle d'un édifice antérieur à celui que réalisa l'archevêque Beccadelli en 1557. On y précise qu'il a reconstruit des vieux bâtiments, auxquels il a ajouté des nouveaux, un jardin et deux fontaines. La description détaillée de la villa représente en même temps une tentative de différenciation de ces deux édifices. La villa est en réalité un complexe assez grand qui comporte plusieurs bâtiments: deux ailes de la villa-même renferment avec les murailles un jardin et une petite cour avec la chapelle, le tout se présentant sous un plan rectangulaire. Par l'analyse de certains éléments constructifs on a constaté que l'aile de l'ouest est reconstruite, tandis que c'est la plus grande partie de l'aile du nord qui est du temps de Becca-

delli. Même s'il n'est pas dressé d'un seul coup, l'ensemble n'en souffre point, parce qu'on a partout employé les mêmes formes décoratives, créant ainsi un tout homogène.

On a essayé dans cet article de trouver la place qu'occupe cette villa dans l'ensemble de l'architecture renaissance dans la région de Dubrovnik. Or, elle appartient tout d'abord à un certain groupe d'édifices à fonction double: celle de demeure agricole et celle de demeure de plaisance. Sur le plan architectural il en résulte une intégration de l'édifice au site, une liaison entre la demeure et la nature environnante très étroite, ainsi qu'un lien entre la demeure du maître et les bâtiments agricoles.

Tout en appartenant aux types des villas assez répandus dans la région de Dubrovnik, c'est à dire, en répétant la formule complexe de ces villas, celle de Beccadelli s'en détache par sa simplicité et l'originalité du décor extérieur et intérieur. On voit par contre, à cette époque la décoration hésiter entre les formes du style gothique et du style renaissance, tout en créant des nouvelles qualités. La villa de l'archevêque Beccadelli montre les formes purement renaissances, simples et dépouillées. Cette simplicité voulue démontre un goût sûr et raffiné, la connaissance des formes antiques, ainsi qu'une sensibilité profonde à la beauté de la nature — bref, une architecture dont on veut accentuer le caractère rural.